

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ, ЗА КК УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано підстави та умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, за КК України й окремих зарубіжних країн та акцентовано увагу на спільному та відмінному в правовому регулюванні цього питання.

Ключові слова: звільнення від покарання, підстави звільнення, умови звільнення, порівняльно-правовий метод, вагітна жінка, малолітня дитина.

Стаття 79 Кримінального кодексу України (далі – КК України) надає суду право звільнити від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. З урахуванням висловлюваних останніми роками пропозицій щодо внесення змін до КК України для усунення гендерної нерівності в питаннях регламентації обмеження в застосуванні окремих видів покарань щодо певних категорій чоловіків, які в умовах неповної сім'ї виховують малолітню дитину або дитину-інваліда (Т.М. Головка, М.І. Хавронюк), та поширення можливості звільнення від відбування покарання з випробуванням на чоловіків, які в умовах неповної сім'ї виховують малолітню дитину (І.В. Шимончук), подальші дослідження в цій сфері й розробка механізму їх реалізації є досить перспективними та своєчасними, а врахування досвіду окремих країн необхідним.

Безпосередньо проблемним питанням призначення заходів кримінально-правового характеру жінкам, які вчинили злочин, та застосуванню звільнення від покарання і його відбування вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, зокрема, присвячено наукові публікації Є.О. Письменського, П.В. Хряпінського, І.В. Шимончук та ін. З позиції порівняльно-правового аналізу інститут звільнення від відбування покарання загалом досліджували Є.С. Назимко та М.І. Хавронюк, які пропонували шляхи його реформування з урахуванням зарубіжного досвіду. Вказаними науковцями було порушено та розглянуто досить широкий спектр проблем, зокрема визначення правової природи, підстав, умов застосування до жінок звільнення від відбування покарання з випробуванням, особливості контролю за поведінкою засуджених та правові наслідки порушення умов такого звільнення, а також ряд інших важливих питань. Водночас поза увагою дослідників залишились питання можливості запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн щодо правового ре-

гулювання звільнення вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, від призначеного покарання з випробуванням.

Мета статті – з'ясувати підстави та умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, за КК України та окремих зарубіжних країн; виявити спільне та відмінне в правовому регулюванні цього питання.

Застосування порівняльно-правового (компаративного) методу дає змогу зіставити норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, за КК України з відповідними нормами кримінального законодавства іноземних держав, виділити спільне та відмінне, визначити можливі напрями використання зарубіжного досвіду регламентації такого звільнення в процесі вдосконалення чинного КК України.

Метод порівняльного правознавства дає можливість оцінити ті чи інші норми кримінального права країн зарубіжжя з погляду їх використання в нашому законодавстві [1, с. 24–25]. Більшість науковців схильні вбачати ефективність порівняльного дослідження та доцільність запропонованих у результаті його проведення пропозицій у запозиченні до національного права окремих положень найбільш вдалого вирішення того чи іншого питання в межах відповідного зарубіжного кримінального законодавства [2, с. 114–115]. Власне порівняльно-правове дослідження ми проведемо на нормативному рівні, який полягає в здійсненні порівняння через формально-юридичний аналіз схожих статей законодавчих актів (об'єкти порівняння). За об'єкти порівняння ми беремо дві групи країн. До першої групи включені країни, що входили до колишнього Радянського Союзу, у теперішній час – до СНД і мають давні витоки кримінально-правового регулювання; до другої групи – окремі з країн Європейського Союзу.

Так, у КК Республіки Молдова існує норма, яка передбачає можливість відстрочки

відбування покарання вагітним жінкам та жінкам, які мають дітей віком до восьми років (ст. 96). Така відстрочка може бути застосована до жінок, які засуджені не більше ніж на п'ять років позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі та надзвичайно тяжкі злочини проти особи до досягнення дитиною восьми років. У разі, якщо засуджена відмовилась від дитини або продовжує ухилитись від її виховання після попередження органу, що здійснює контроль за її поведінкою, судова інстанція за поданням такого органу може відмінити відстрочку і направити засуджену для відбування покарання. Після досягнення дитиною восьмирічного віку судова інстанція: а) звільняє засуджену від невідбутої частини покарання; б) замінює невідбуту частину покарання більш м'яким покаранням; в) направляє засуджену до відповідної установи для виконання невідбутої частини покарання [3].

Подібну до вищевказаної норми зустрічаємо в *КК Грузії*. Так, ст. 75 цього кодексу передбачена відстрочка відбування покарання вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до п'яти років, з аналогічними до тих, що прописані в *КК Молдови*, вимогами щодо поведінки такої особи. Так само передбачено можливість відміни відстрочки відбування покарання та направлення для відбування покарання жінок, які відмовились від дитини або ухиляються від її виховання після попередження, винесеного виконавчим бюро [4].

КК Республіки Білорусь також містить норму (ст. 93), яка передбачає відстрочку відбування покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей у віці до трьох років [5]. Зазначена стаття досить детально регламентує підстави, порядок та умови застосування подібної відстрочки. На відміну від *КК України*, у цьому кодексі чітко зазначено дві альтернативні вимоги, за яких така відстрочка можлива, а саме: 1) наявність у такої жінки сім'ї або рідних, які дали згоду на спільне з нею проживання; 2) можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Надалі перераховуються підстави, за яких суд може відмінити відстрочку, які загалом схожі з аналогічними підстави, що зазначаються в *КК України*.

Подібні положення є і в *КК Російської Федерації*, проте застосування такої відстрочки більш детально регламентовано в частині визначення осіб, яким може призначатись відстрочка, та заборони її призначення за вчинення певних видів злочинів [6]. Так, ст. 82 цього кодексу¹ передбачено можливість застосування відстрочки виконання покарання таким категоріям за-

суджених, як-от: 1) вагітній жінці; 2) жінці, яка має дитину віком до чотирнадцяти років; 3) чоловіку, який має дитину віком до чотирнадцяти років і який є єдиним з батьків. Відстрочку не застосовують до таких категорій осіб: 1) засуджених до обмеження волі, позбавлення волі за злочини проти статевої недоторканності неповнолітніх, що не досягли чотирнадцятирічного віку; 2) засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи; 3) до позбавлення волі за злочини, передбачені ст. 205, 205.1, 205.2, 205.3, 205.4, 205.5, ч. 3 та 4 ст. 206, ч. 4 ст. 211 Кодексу, які поєднані зі здійсненням терористичної діяльності злочинами, передбаченими ст. 277, 278, 279 і 360 цього Кодексу.

У ст. 72 *КК Казахстану* також передбачено відстрочку відбування покарання також і чоловікам, які самі виховують малолітніх дітей. Вагітним жінкам суд може відстрочити відбування покарання на строк до одного року. Іншим категоріям суд може відстрочити покарання до п'яти років, але не більше ніж до досягнення дитиною чотирнадцятирічного віку. При цьому, на відміну від ч. 2 ст. 79 *КК України*, у *КК Казахстану* на таких осіб не покладаються обов'язки, які передбачені для осіб, щодо яких застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням [7].

Загальні підстави, умови та правові наслідки застосування такого звільнення згідно зі ст. 78 *КК Вірменії* дещо схожі з підставами та умовами, передбаченими в *КК України*, за винятком окремих аспектів, зокрема: відстрочка можлива до досягнення дитиною трирічного віку; дія цієї норми поширюється й на чоловіка, що впливає з буквального тлумачення приписів ст. 78 *КК* "особа, яка має дітей віком до трьох років" [8]. Подібним чином регламентовано порядок застосування відстрочки відбування покарання вагітним жінкам або особам, які мають малолітніх дітей і в *КК Азербайджанської Республіки* [9], *КК Туркменистану* [10], за винятком віку дитини, який обмежується не трьома, а вісьмома роками, а за *КК Киргизької Республіки* – чотирнадцятьма роками.

Кримінальні кодекси ряду зарубіжних країн не містять окремої норми щодо звільнення від покарання з випробуванням вагітних жінок чи жінок, які мають дітей. Така можливість визначається на загальних підставах за наявності умов, вказаних при регламентації заходів, що пов'язані із застосуванням до винного іспитового строку (пробіе). Подібний підхід є характерним для кримінального законодавства *Республіки Болгарія*, *Республіки Польща*, *Латвійської Республіки*, *Естонської Республіки*, *Республіки Литва* та *Узбекистану* [11–16]. Приміром, згідно з §56с *КК Німеччини*, суд може вказати засудженому, до якого було засто-

¹В ред. Федеральних законів від 21 лютого 2010 р. № 16-ФЗ, від 4 жовтня 2010 р. № 270-ФЗ, від 29 лютого 2012 р. № 14-ФЗ, від 5 травня 2014 р. № 130-ФЗ.

совано умовну відстрочку покарання, на необхідність, зокрема, виконувати *обов'язки щодо утримання дітей* або інших осіб. Грубе та систематичне порушення покладених на таку особу обов'язків (фактично їх невиконання або неналежне виконання) визнається підставою відміни умовної відстрочки покарання [17]. У *КК Австрії* (§51) серед вказівок, які поділяються на вимоги та заборони, що поширюються на осіб, щодо яких застосовано умовне звільнення від покарання, у порядку §43 безпосередньо не згадується будь-яка вказівка щодо належного виконання материнських чи батьківських обов'язків [18]. Не містить будь-яких особливостей і застосування до засуджених осіб припинення виконання покарання у виді позбавлення волі, яке досить схоже з інститутом звільнення від відбування покарання з випробуванням, *КК Іспанії* [19], та відстрочки виконання покарання за *КК Франції* [20].

Висновки. Аналіз положень кримінального законодавства окремих зарубіжних країн дає змогу зробити певні висновки щодо правової регламентації особливостей звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей. Кримінальне законодавство ряду країн, які входили до складу Радянського Союзу й нині входять до складу СНД, містить багато спільного з нормами *КК України* в частині визначення підстав, умов, порядку застосування такого звільнення та правових наслідків невиконання його умов.

Ряд положень щодо визначення порядку застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, перейняті з модельного Кримінального кодексу країн (далі – МКК) – учасників СНД з певними модифікаціями. Такі модифікації стосуються переважно: 1) категорій осіб, до яких може бути застосоване звільнення, адже в ряді країн перелік осіб було розширено за рахунок включення в нього чоловіків (осіб), які самостійно виховують малолітню дитину (*КК Вірменії*, *КК РФ*, *КК Казахстану*); 2) строку звільнення, який пов'язується з досягненням малолітньою дитиною трьох років (*КК Республіки Білорусь*, *КК Вірменії*), п'яти років (*КК Грузії*), семи років (*КК України*), восьми років (*КК Азербайджану*, *КК Молдови*, *КК Туркменії*), чотирнадцяти років (*КК РФ*, *КК Казахстану*, *КК Киргизії*); 3) уточнення категорії злочинів, за вчинення яких таке звільнення не може бути застосоване (*КК Азербайджану*, *КК РФ*, *КК Туркменії* тощо). Особливістю правового регулювання звільнення від відбування покарання з випробуванням згідно з *КК РБ* є те, що в ньому чітко вказано дві альтернативні вимоги, за яких така відстрочка можлива, а саме: 1) наявність у такої жінки сім'ї або рідних, які дали згоду на спільне з нею проживан-

ня; 2) можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Подібні вимоги не прописані більше в жодному з розглянутих кримінальних кодексів. Окремі приписи щодо наслідків порушення умов такого звільнення в проаналізованих кримінальних кодексах фактично відтворюють положення ч. 3–5 ст. 80 МКК.

Стосовно регулювання цього питання в кримінальному законодавстві європейських країн (Польща, Болгарія, Франція, Австрія, Іспанія, Німеччина тощо) можемо погодитись з висловленою в кримінально-правовій літературі думкою, що відсутність спеціальних розділів, глав і навіть статей, присвячених особливостям кримінальної відповідальності та покарання жінок, можна пояснити особливостями гендерної політики сучасних європейських країн, згідно з якою чоловіки й жінки цілком рівні у своїх правах, обов'язках і відповідальності [21, с. 434].

Втім, за умови визнання рівності жінок і чоловіків у їх правах законодавці по-різному бачать підходи до вирішення цієї проблеми. Умовно країни можна поділити на три групи й охарактеризувати їх таким чином:

1) країни, які визнають гендерну рівність жінок і чоловіків у питаннях караності злочинів і не регламентують жодних особливостей застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням або ж відстрочки виконання покарання жінкам, здійснюючи їх на загальних засадах (*КК Польщі*, *КК Болгарії*, *КК Франції*, *КК Австрії*, *КК Іспанії*, *КК Німеччини*);

2) країни, які попри визнання гендерної рівності в більшості сфер життєдіяльності людини все ж таки відзначають природні особливості жінки й закріплюють на законодавчому рівні відмінності в кримінальній відповідальності жінок і чоловіків¹ (*КК України*, *КК Молдови*, *КК Білорусії*, *КК Грузії* тощо);

3) країни, які визнають гендерну рівність жінок та чоловіків у питаннях караності злочинів і поширюють особливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням або ж відстрочки виконання покарання на вагітних жінок, жінок, які мають малолітніх дітей, та чоловіків, які мають малолітніх дітей і виховують їх самі (*КК Вірменії*, *КК РФ*, *КК Казахстану*).

Список використаної літератури

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 480 с.
2. Рябчинська О.П. Методичні аспекти дослідження системи покарань / О.П. Ряб-

¹ Як вказують із цього приводу вітчизняні науковці, такі відмінності мають існувати через ряд факторів, а невизнання природних особливостей жінки слід розглядати як привілей для чоловіків.

- чинська // Право та державне управління. – 2013. – № 1. – С. 112–119.
3. Уголовный кодекс Республики Молдова / науч. ред. А.И. Лукашов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
 4. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 409 с.
 5. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] / По состоянию на 28 октября 2013 г. – Режим доступа: <http://www.newsby.org/kodeks/uk/2013-1028/index.htm>.
 6. Уголовный кодекс РФ от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/ukrf/>.
 7. Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10 июня 2014 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032#pos=1;-8.
 8. Уголовный кодекс Республики Армения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus#12>.
 9. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/mecelleler/cinayet_mecellesi_rus.pdf.
 10. Уголовный кодекс Туркменистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unodc.org/tldb/pdf/-TurkmenistanCriminalCode_Russian.pdf.
 11. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А.И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
 12. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. д.ю.н., проф. В. Павлониса. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 470 с.
 13. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч. ред. А.И. Лукашов, Э.А. Саркисова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
 14. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.
 15. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. ред. В.В. Запелалов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 261 с.
 16. Уголовный кодекс Республики Узбекистан по состоянию на 3 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111457.
 17. Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. – М. : Зерцало, 2000. – 208 с.
 18. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. – М. : Зерцало-М, 2001. – 144 с.
 19. Уголовный кодекс Испании. – М. : Зерцало, 1998. – 218 с.
 20. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крыловой ; пер. с франц. и предислов. Н.Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
 21. Меркулова В. Удосконалення кримінального законодавства щодо жінок, які вчинили злочин / В. Меркулова // Право України. – 2002. – № 6. – С. 118–121.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2014.

Наумов О.О. Освобождение от отбывания наказания с испытанием беременных женщин и женщин, имеющих малолетних детей, по УК Украины и зарубежных стран: сравнительно-правовое исследование

В статье исследованы основания, условия и порядок освобождения от отбывания наказания с испытанием беременных женщин и женщин, которые имеют малолетних детей, предусмотренные в УК Украины и отдельных зарубежных стран; акцентировано внимание на общих и отличительных особенностях в правовом регулировании такого освобождения.

Ключевые слова: освобождение от наказания, основания освобождения, условия освобождения, сравнительно-правовой метод, беременная женщина, малолетний ребенок.

Naumov O. Remission from Enduring the Punishment with Probation for Pregnant Women and Women Having Minor Children Under the Criminal Code of Ukraine and Foreign Countries: Comparative and Juristic Research

The article deals with the grounds, conditions and order of the remission from enduring the punishment with probation for pregnant women and women having minor children under the Criminal Code of Ukraine and some of foreign countries; the attention is turned to the similar and differential characteristics in the legal regulation of such a remission.

The author analyzed grounds and conditions of the remission from enduring the punishment for pregnant women and women having children aged up to seven years under the Criminal Code of Ukraine and some of foreign countries and the similar and differential characteristics of the legal regulation of this institution was revealed. The application of the comparative and juristic research allowed to compare norms about the remission from enduring the punishment with probation for pregnant women and women having minor children under the Criminal Code of Ukraine with the corresponding norms of Criminal Codes of foreign countries, to separate common and specific fea-

tures in the approaches in legal regulation of such a remission, to find the possible ways of use of good foreign practice in the process of improving the Criminal Code of Ukraine.

In the process of the research it was defined what depending of the specific approach in the determination of procedure of the punishment's application for this category of the convicted it's possible to classify the states in three groups in the following way:

1) countries, admitting the gender equality of men and women in the matters of crimes' punishableness and having no regulation of any features in the application of the remission from enduring the punishment with probation or the respite of the enduring the punishment for women, conducting them on a common basis (the Criminal Code of Poland, the Criminal Code of Bulgaria, the Criminal Code of France, the Criminal Code of Austria, the Criminal Code of Spain, the Criminal Code of Federal Republic of Germany);

2) countries, admitting the gender equality in the most part of human activity, however, emphasizing on the woman's natural features and formalizing on the legislative level differences in the criminal responsibility of women and men (the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Code of Republic of Moldova, the Criminal Code of Republic of Belarus, the Criminal Code of Georgia);

3) countries, admitting the gender equality of men and women in the matters of crimes' punishableness and spreading the features in the application of the remission from enduring the punishment with probation or the respite of the enduring the punishment not only for pregnant women or women having minor children, but for men upbringing a child in the conditions of incomplete family (the Criminal Code of Armenia, the Criminal Code of Russian Federation, the Criminal Code of Kazakhstan).

Key words: remission from the punishment, grounds of remission, conditions of remission, comparative and juristic method, pregnant woman, minor child.